

Grzegorz Lipiński¹

Uniwersytet Szczeciński

Ujęcie zasad na gruncie prawa karnego procesowego

1. Wstęp

Rozpoczynając rozważania dotyczące zasad na gruncie prawa karnego procesowego należy nakreślić główne dotyczące ich problemy. Pierwszym z nich jest pojęcie zasady w ogólniej teorii prawa, drugim zaś pojęcie zasady na gruncie procesu karnego. Z przedstawionym problemem nierozdzielnie powiązane jest pojęcie tzw. zasad procesu karnego, naczelnych zasad procesu karnego w ujęciu abstrakcyjnym i konkretnym, zasad karnoprosesowych jako zasad zdefiniowanych lub niezdefiniowanych, skodyfikowanych lub nieskodyfikowanych albo skodyfikowanych i zdefiniowanych, skodyfikowanych i niezdefiniowanych lub nieskodyfikowanych, a także katalogów tychże zasad oraz ich systemów, w ramach których dokonuje się ich klasyfikacji wedle określonego kryterium.

2. Zasady na gruncie prawa karnego procesowego

2.1. Polska koncepcja zasad prawa

Rozpoczynając rekonstrukcję pojęć dotyczących szeroko rozumianych zasad prawa należy zacząć od dorobku tzw. polskiej koncepcji zasad prawa, odtworzonej przez Sławomirę Wronkowską, Macieja Zielińskiego oraz Zygmunta Ziemińskiego w latach 70. ubiegłego wieku. W swoich badaniach autorzy ci spostrzegli następujące właściwości zasad oraz związanej z nimi dyskusji naukowej. Zostały one ujęte w dwóch dziełach: *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*² oraz *Zasady prawa w perspektywie teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*³, a także opracowane przez Olgierda Boguckiego i Macieja Zielińskiego na potrzeby pojmowania zasad w polskim procesie karnym⁴. Są to:

- 1) używanie obok terminu „zasada” przydawek w postaci „ogólna”, „naczelna”, „podstawowa”, które, w przeważającej większości przypadków, nie łączyły się w jakikolwiek sposób z ich hierarchizacją;

¹ Numer ORCID: 0009-0002-1656-0152. Adres e-mail: grzegorz.lipinski@adwokatura.pl

² S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady Prawa. Zagadnienie podstawowe*, Warszawa 1974.

³ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, „Zasady prawa” w *perspektywie teorii prawa oraz szczegółowych nauk prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1974/2.

⁴ O. Bogucki, M. Zieliński, *Zasady prawa z perspektywy ogólnej teorii prawa w: P. Wiliński (red.) System Prawa Karnego Procesowego*, Warszawa 2014, s. 56 i n.

- 2) konieczność rozróżnienia „przepisu prawnego”, będącego zdaniem w sensie gramatycznym, wyróżnionym graficznie w tekście prawnym, zwykle oznaczonym jako artykuł, paragraf lub ustęp, od „normy prawnej”, będącej normą postępowania ustanowioną bądź uznaną przez kompetentny organ władzy publicznej⁵;
- 3) brak definiowania w doktrynie pojęcia zasad, a jedynie przedstawiania ich w sposób opisowy;
- 4) jedna z najistotniejszych konstatacji, dotycząca rozpoznania dwóch znaczeń pojęcia „zasada prawa” na gruncie polskiej teorii prawa, mianowicie w znaczeniu „dyrektywalnym”, używanym w odniesieniu do norm szczególnie doniosłych, obowiązujących w systemie prawnym oraz w znaczeniu „opisowym” (lub też „poza-dyrektywalnym”), w odniesieniu do wzorców ukształtowania różnych aspektów poszczególnych instytucji bądź ich zespołów. Na płaszczyźnie zasad w ujęciu opisowym wyróżnia się „zasady względem siebie przeciwstawne” w związku z możliwością wyróżnienia na gruncie procesualistyki par zasad się wykluczających, np. zasada jawności i tajności;
- 5) podkreślenie rozróżnienia obowiązujących zasad prawa od „zasad-postulatów”;
- 6) wskazanie różnych funkcji zasad prawa, tj. historyczną, porządkującą, dydaktyczną, legislacyjną i interpretacyjną, z podkreśleniem, że rola legislacyjna jest realizowana w szczególności przez zasady w ujęciu opisowym, zaś funkcja interpretacyjna ma doniosły charakter dla stosowania dyrektyw systemowych wykładni podczas jej fazy percepcyjnej;
- 7) uwypuklenie konieczności uprzedniej, pełnej rekonstrukcji normy prawnej w przypadku dyskursów dotyczących zasad prawa w ujęciu dyrektywalnym⁶.

Na gruncie powyższych rozważań kluczowe jest wyodróżnienie zasad prawa w znaczeniu opisowym, rozumianych jako wzorce ukształtowania określonych instytucji, mających szczególne znaczenie dla procesu legislacyjnego, spełniające również funkcje argumentacyjne, mianowicie historyczne, naukowo-dydaktyczne oraz praktyczne. Przeciwstawną kategorią są zasady prawa w ujęciu dyrektywalnym, będące normami prawnymi o szczególnej doniosłości, istotne z punktu widzenia interpretacji⁷, niekiedy dzielone na dwie kolejne kategorie, tj.: zasady drugiego stopnia, dotyczące ukształtowania systemu prawnego oraz zasady pierwszego stopnia, będące zasadami lub też normami merytorycznymi⁸.

Przedstawione wyżej założenia polskiej koncepcji zasad prawa spotkały się z pozytywnym przyjęciem w doktrynie, jednakże w praktycznym wymiarze wystąpiły problemy w ich adaptacji⁹.

2.2. Inne koncepcje pojmowania zasad prawa

Jak wskazuje Maciej Zieliński, w polskiej teorii prawa swoiste piętno odbiły również koncepcje zasad prawa autorstwa Ronalda Dworkina, Roberta Alexy’ego lub Manuela Atienzy i Juana Ruiza Manery. Jak jednak podnosi autor, powyższe koncepcje nie przystają

⁵ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012, s. 10.

⁶ O. Bogucki, M. Zieliński, *Zasady prawa...*, s. 56–59.

⁷ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 35.

⁸ J. Skorupka, *Proces karny*, Warszawa 2016, s. 121.

⁹ Zob. O. Bogucki, M. Zieliński, *Zasady prawa...*, s. 59–60.

do polskiej kultury prawnej i nie powinny być recypowane, zwłaszcza w sytuacji, gdy już wypracowane koncepcje są wystarczające i operują podobnymi pojęciami¹⁰.

Ronald Dworkin w swoich poglądach wyróżnił reguły prawne i zasady prawne¹¹. Wedle opinii M. Zielińskiego, pojęcie reguł prawnych autorstwa R. Dworkina odpowiada pojęciu norm prawnych istniejącemu na gruncie prawa polskiego, z kolei zasady prawne wyrażają wartości relewantne społecznie, niebędące częścią systemu prawnego sensu stricto¹².

Koncepcja R. Alexy'ego zawierała pojęcie reguł prawnych, charakteryzujących się obowiązywaniem; ich cechą jest to, że mogą być przestrzegane lub nie; nie istnieje możliwość ich tylko częściowego zrealizowania. Z kolei zasady prawne posiadają cechę optymalizacyjną, adresat obowiązku objętego zasadą prawną zobowiązany jest do możliwie najefektywniejszego zrealizowania nakazu/zakazu w niej wyrażonego. Maciej Zieliński zauważył, że terminologia zastosowana przez Roberta Alexy'ego jest nieodpowiednia do polskiego systemu prawnego oraz jest niekompatybilna z systemem pojęć wypracowanym przez teorię prawa w Polsce¹³.

Interesującą koncepcją, jednak mniej recypowaną przez polską doktrynę (względem koncepcji R. Dworkina i R. Alexy'ego), stworzyli M. Atienza oraz J.R. Manero. Jak zbadał M. Zieliński na podstawie dzieła ww. autorów, zatytułowanego *Las Piezas del Derecho. Teoria de los enunciados juridicos*¹⁴, wyróżnili oni „zasady sensu stricto” oraz „zasady-normy programowe”, a także „reguły działania” oraz „reguły celu”. Wedle autora, przedstawione powyżej rozróżnienie również nie przystaje do koncepcji rozumienia zasad prawa przyjętego w polskiej teorii prawa, dlatego nie powinna znajdować zastosowania na gruncie teoretycznych rozważań obejmujących polskie prawoznawstwo¹⁵.

O ile autor niniejszego opracowania w pełni zgadza się z M. Zielińskim co do optymalności stosowania koncepcji zasad na podstawie tzw. polskiej koncepcji zasad prawa, o tyle w piśmiennictwie nie jest to pogląd jednolity i poszczególni autorzy recypują określone zagadnienia z przedstawionych powyżej koncepcji, co stwarza rozliczne problemy interpretacyjne, a także powoduje rozbieżności w pojmowaniu nie tylko zasad prawa, ale przede wszystkim zasad procesu karnego¹⁶. Jak wykazali O. Bogucki i M. Zieliński, pojęcie „zasada prawa”, z semiotycznego punktu widzenia, jest pojmowane w polskiej doktrynie na pięć różnych sposobów¹⁷:

- 1) jako obowiązująca w systemie prawnym norma postępowania, nakazująca określonym adresatom, w określonych okolicznościach, w określony sposób postępować;
- 2) jako norma postępowania o określonej treści, nieposiadająca przymiotu obowiązywania;
- 3) jako dyrektywa celowościowa, wskazująca określony sposób unormowania, będąca środkiem do realizacji jakichś celów;

¹⁰ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 35 i n.

¹¹ R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998, s. 19 i n.

¹² M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 36.

¹³ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 36 wraz z przytoczoną literaturą, w szczególności: T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły prawne*, „Prokuratura i Prawo” 1998/3 oraz M. Zieliński, *Zasady i wartości konstytucyjne* w: A. Bałaban, P. Mijał (red.) *Zasady naczelne Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Materiały 52 Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27–29.05.2010 r.)*, Szczecin 2011, s. 24–39.

¹⁴ M. Atienza, J.R. Manero, *Las Piezas del Derecho. Teoria de los enunciados juridicos*, Barcelona 1996.

¹⁵ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 36–37.

¹⁶ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 37.

¹⁷ O. Bogucki, M. Zieliński, *Zasady prawa...*, s. 77.

- 4) jako opis pomyślanego sposobu unormowania określonych kwestii;
- 5) jako twierdzenia o unormowaniu przez prawodawcę określonych kwestii w określony sposób.

Zdaniem autorów tego zestawu określeń, służą one wskazaniu różnic pomiędzy polską koncepcją zasad prawa, a odrębnymi systemami prawnymi. Pomiedzy semiotycznymi znaczeniami pojęcia zasady prawa zachodzi ścisła korespondencja¹⁸.

2.3. Zasady procesu karnego

Rozpoczynając rozważania dotyczące zasad procesu karnego należy sobie odpowiedzieć na pytanie, czym jest zasada procesowa w ogóle. Po uzyskaniu odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie możliwa będzie konstatacja, że zasada procesu karnego jest zasadą procesową, odnoszącą się do procesu karnego *sensu largo*. Jak zauważył Paweł Wiliński, pojęcie zasady procesowej może być odnoszone do wielu zjawisk, bowiem jako termin języka potocznego posiada cechę polisemiczności. Jak wskazuje ten autor, pojęcie „zasada procesowa” może¹⁹:

- 1) oznaczać to, co jest pewną powtarzalnością zachowania, czyli regułę;
- 2) stanowić nazwę dla typu rozwiązań instytucjonalnych;
- 3) wskazywać na to, co szczególnie doniosłe, celem podkreślenia wartości, jaką wysłowia;
- 4) odnosić się do tego, co w sposób syntetyczny prezentuje złożoną strukturę lub zbiór różnych instytucji;
- 5) określać doniosły element konstrukcyjny konkretnego przyjętego modelu procesu;
- 6) oznaczać pewną wypowiedź o charakterze dyrektywalnym;
- 7) oznaczać określoną normę postępowania o szczególnej doniosłości;
- 8) oznaczać ujęty syntetycznie wyraz wartości;
- 9) zawierać postulat definicyjny dla pojęć prawnych lub prawniczych.

Paweł Wiliński wskazuje, że nauka procesu karnego w zakresie zasad procesowych w sposób ograniczony korzysta z dorobku teorii prawa²⁰. Zdaniem przywołanego autora konieczne jest rozróżnienie pojęcia „zasada prawa” od pojęcia „zasada procesowa”. Z powyższym stanowiskiem nie zgadza się autor niniejszego opracowania i wskazuje, że tzw. polska koncepcja zasad prawa ma charakter uniwersalny, umożliwiający jej aplikację do każdej z gałęzi prawa. Hanna Paluszkiewicz oraz Katarzyna Dudka stworzyły definicję zasady procesowej w ramach siatki pojęciowej wypracowanej przez teorię prawa²¹, dlatego też pogląd Pawła Wilińskiego o samodzielności nauki procesu karnego w tym zakresie należy uznać za chybiony. Wobec samodzielności doktryny procesualistycznej w tym zakresie, w szczególności systematycznym, terminologicznym, wielu autorów podejmowało się próby rekonstrukcji przedmiotowego pojęcia. Jak zauważył Piotr

¹⁸ O. Bogucki, M. Zieliński, *Zasady prawa...*, s. 80.

¹⁹ P. Wiliński, *Pojęcie zasady procesowej* w: P. Wiliński (red.) *System...*, s. 114 i n. wraz z przywołaną literaturą, w szczególności: W. Daszkiewicz, *Proces karny. Część ogólna*, t. 1, Toruń 1996 r.; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 76 i n.

²⁰ P. Wiliński, *Pojęcie zasady procesowej* w: P. Wiliński (red.) *System...*, s. 114 i n.

²¹ K. Dudka, H. Paluszkiewicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2017, s. 128 i n.

Hofmański, definicje formułowane przez poszczególnych autorów charakteryzują się następującymi elementami wspólnymi²²:

- 1) zasady procesowe są normami prawa;
- 2) zasady procesowe są charakterystycznymi cechami określonego postępowania karnego;
- 3) zasady procesowe są dyrektywami dotyczącymi form prawnych zachowania się organów procesowych oraz osób uczestniczących w procesie, a także przebiegu czynności procesowych – kształtują postępowanie;
- 4) zasady procesowe są wyrazem panujących przekonań i poglądów społecznych i ideologicznych;
- 5) zasady procesowe to idee prawne;
- 6) zasady procesowe w istotny sposób wpływają na ukształtowanie innych norm lub są przez nie doprecyzowywane i realizowane.

Na gruncie polskiej doktryny uznaje się, że definicję „zasady procesu karnego” po raz pierwszy stworzył Edmund Krzymuski²³, wskazując, że „zasadami organizacyjnymi procesu karnego nazywają się głównie podstawy jego ustroju, tj. przepisy panujące w przedmiocie najważniejszych kwestyj, dotyczących budowy procesu karnego”²⁴. Jak wskazuje Paweł Wiliński, w okresie międzywojennym podobną definicję stworzył również Stefan Glaser. Zgodnie z ustaleniami autora, w okresie powojennym powstały cztery różniące się od siebie zapatrywania na problematykę zasad procesowych. Pierwszą z koncepcji stworzył Leon Schaff, który uznał, że „zasady procesowe są niczym innym jak odmianą panujących w danych warunkach poglądów ideologicznych”²⁵. Takie rozumienie zasady odpowiadało idei prawa. Z kolei Marian Cieślak stwierdził, że zasady procesowe wyrażają normy ogólne procesu karnego, podkreślając zasadniczy rys systemu²⁶. Zasada procesu według Stanisława Śliwińskiego była „charakterystyczną cechą danego procesu odróżniającą go od procesu w innej formacji społeczno-politycznej i gospodarczej”²⁷. Ostatnią koncepcją wypracowaną w przedstawianym okresie stworzył Andrzej Marek, wskazując, że zasada procesu jest „normą ogólną stanowiącą regułę w procesie”²⁸.

W ramach rysu historycznego opracowanego przez siebie P. Wiliński wskazał na grupę autorów, która w latach 70. definiując pojęcie zasady procesu odwołała się do koncepcji L. Schaffa, a więc zasad procesowych jako idei prawa, wzbogacając ją o dodatkowe elementy²⁹. Do grona wywołanych powyżej autorów należeli: Maria Lipczyńska³⁰, Mieczysław Siewierski³¹, Stefan Kalinowski³², Tadeusz Taras³³ oraz Zofia Świda³⁴.

Obecnie wciąż nie ma jednolitego stanowiska w zakresie rozumienia zasad procesowych. Tomasz Grzegorzczak oraz Janusz Tylman posługują się definicją zasady procesowej

²² P. Hofmański, *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, Katowice 1998, s. 86, wraz z przywołaną tam literaturą.

²³ Zob. P. Wiliński, *Pojęcie zasady...*, s. 115.

²⁴ E. Krzymuski, *Wykład procesu karnego*, Kraków 1922, s. 9 i n.

²⁵ L. Schaff, *Proces karny w Polsce Ludowej: wykład zagadnień ogólnych*, Warszawa 1953, s. 6.

²⁶ M. Cieślak, *Zasady procesu karnego i ich system*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 1956/3, s. 30.

²⁷ S. Śliwiński, *Polski Proces karny przed sądem powszechnym*, Warszawa 1960, s. 59.

²⁸ A. Marek, *Pojęcie zasady procesu karnego*, „Prokuratura i Prawo”, 1970/3–4, s. 546 i n.

²⁹ P. Wiliński, *Pojęcie zasady...*, s. 117 i n.

³⁰ M. Lipczyńska, *Polski proces karny*, cz. 1, Wrocław 1971, s. 56 i n.

³¹ M. Siewierski, J. Tylman, M. Olszewski, *Postępowanie karne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 31.

³² S. Kalinowski, *Polski proces karny*, Warszawa 1971, s. 43.

³³ T. Taras, *Proces karny. Część ogólna*, Lublin 1975, s. 38.

³⁴ Z. Świda, *Polskie postępowanie karne*, Wrocław 1975, s. 33.

zaczepniętej od Mariana Cieślaka, wskazując równocześnie na fakt, że proces karny jest instytucją złożoną, w której niemożliwe jest kompleksowe uregulowanie całości procesu, z równoczesnym uniknięciem kazuistyki. Ich zdaniem zasady procesowe pełnią również w tym zakresie rolę zapełniającą istniejące luki, a także „oświetlają drogę wykładni”³⁵.

Z kolei Jerzy Skorupka definiuje pojęcie zasad prawa jako „normy prawne nakazujące, bądź też zakazujące realizowania określonych wartości. Przedmiotem obowiązku jest spełnienie danej wartości, w przeciwieństwie do zwykłych norm (reguł), gdzie przedmiotem obowiązku jest określone zachowanie adresata tej normy”³⁶. Zdaniem autora, zasady prawa w zestawieniu ze zwykłymi normami pełnią ważniejszą funkcję. O zasadniczym charakterze zasad prawa decydują³⁷:

- 1) ich usytuowanie w hierarchicznej strukturze systemu prawa;
- 2) ich relacja do innych norm obowiązujących w określonym systemie prawa;
- 3) ich rola w wyodrębnionej całości normatywnej oraz w kształtowaniu określonej instytucji prawnej;
- 4) ich poszczególne uzasadnienia za pomocą ocen pozaprawnych, a także ocena celów, zadań i funkcji przez nie pełnionych w procesie ich stosowania, w szczególności na gruncie procesu karnego.

Zasady prawa, a także zasady procesowe, w takim ujęciu oparte są przede wszystkim na uzasadnieniu aksjologicznym, związanym z oceną wartości obejmowanej ochroną. Zdaniem autora, zasady prawa pełnią szczególną rolę przejawiającą się wyznaczaniem kierunków działań prawodawczych, wskazania wartości podlegających ochronie, a w konsekwencji takich, których prawodawca nie powinien naruszać, ukierunkowując proces interpretacji, stosowania prawa oraz czynienia użytku z przysługującym jednostkom praw.

Wyróżnianą przez autora cechą konstytutywną zasady jest jej optymalizacyjny charakter objawiający się obowiązkiem realizacji określonego nakazu w sposób możliwie najwyższy, co wskazuje na czerpanie z dorobku koncepcji zasad prawa stworzonej przez R. Alexy’ego.

Na gruncie przedstawionych powyżej spostrzeżeń, J. Skorupka sformułował definicję zasad procesu karnego jako „zasad prawa sformułowanych w tekście aktu prawnego, bądź przyjętymi przez doktrynę dla wyrażenia określonej wartości i kierunkowego rozwiązania jakiejś kwestii w procesie karnym”³⁸. Tak rozumiane zasady procesowe kształtują proces oraz statuuja rozwiązania dla danego typu postępowania.

Pojęcie zasad prawa w ujęciu Andrzeja Murzynowskiego zbliżone jest do ich pojmowania zaproponowanego przez Stanisława Śliwińskiego, przy czym zaznacza on, że zasadą mogą być normy mające rudymen tarne oraz centralne znaczenie dla całego systemu procesu karnego, a także spełniają funkcję nadrzędną względem pozostałych norm³⁹. Autor zaznacza również, że zasady określają zarówno wynikające z nich nakazy/zakazy, ale także prawa i obowiązki podmiotów postępowania. Definicję w wersji stworzonej przez Andrzeja Murzynowskiego przyjmują w swoim opracowaniu Katarzyna Boratyńska, Łukasz Chojniak i Wojciech Jasiński, uznając ją za najadekwatniejszą do polskiego systemu prawa karnego procesowego⁴⁰.

³⁵ T. Grzegorzczak, Janusz Tylman, *Polskie postępowanie karne*, 2011, s. 76 i n.

³⁶ J. Skorupka, *Proces...*, s. 117.

³⁷ J. Skorupka, *Proces...*, s. 116.

³⁸ J. Skorupka, *Proces...*, s. 121.

³⁹ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976, s. 104–105.

⁴⁰ K. Boratyńska, Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2016, s. 15.

Jak już zaznaczano w niniejszym opracowaniu, określenie „zasada procesowa” jest rozumiane wieloznacznie. Do takich wniosków doszli także, niezależnie od siebie, Wiesław Daszkiewicz oraz Kazimierz Marszał. Pierwszy z nich, poza powyższą konstatacją, zauważa lapidarność formułowania zasad prawa, w szczególności w procesie karnym, co sprzyja nie tylko procesowi nauczania, ale także formułowaniu dyrektyw interpretacyjnych w praktyce⁴¹. Podejmując próbę zdefiniowania zasady procesu autor stwierdził, że są to „wzorce ukształtowania określonego przedmiotu unormowania, wyrażone w formie powinnościowej, a więc w postaci dyrektywnej. Wzorce te mogą być postulowane lub odtworzone”⁴². Tak rozumiana zasada jest normą prawną mającą swoje źródło w obowiązujących przepisach lub z nich wyinferowaną.

Próbę zdefiniowania zasady procesowej podjął także P. Hofmański, który spostrzegł niemożność stworzenia uniwersalnej koncepcji. Spowodowane jest to faktem, że definicje zasad procesowych powołują się na ocenę relacji pomiędzy zasadą procesową jako ideą prawa i zasadą jako normą prawną. W tym kontekście – zdaniem P. Hofmańskiego – konieczne byłoby stworzenie dwóch odrębnych definicji lub podjęcia próby połączenia dwóch wyżej przedstawionych perspektyw w jednej definicji, co jawi się jako impossibilizm⁴³. Autor skłania się ku stworzeniu dwóch definicji zasady procesowej – w ujęciu abstrakcyjnym i konkretnym.

Koncepcję zasad procesowych realizującą w sposób możliwie wysoki założenia polskiej szkoły teorii prawa przedstawiły H. Paluszkiwicz i K. Dudka. Autorki wychodzą z założenia o pojmowaniu zasad prawa w ujęciu dyrektywalnym oraz opisowym (pozadyrektywalnym). W znaczeniu dyrektywalnym zasadą prawa jest „norma prawna o szczególnie doniosłym charakterze, nakazująca określonym adresatom określone zachowanie się w określonych warunkach”⁴⁴. W takim przypadku zasada prawa odnosi się do sytemu prawa. Z kolei zasada prawa w znaczeniu opisowym odnosi się do „pewnego wzorca ukształtowania jakiejś kwestii w ramach instytucji procesowej w określonym aspekcie”⁴⁵. W przypadku takiego ujęcia mamy do czynienia z odniesieniem się do systemu wartości. Autorki wskazują, podobnie jak P. Hofmański, że zasada procesowa w ujęciu dyrektywalnym może być zasadą abstrakcyjną lub konkretną, jak już jednak autor niniejszego opracowania wspomniał, zostanie to omówione w dalszej części opracowania z uwagi na fakt, że jest to element systematyki zasad procesu karnego.

Spośród autorów współcześnie tworzonej koncepcji pojmowania zasad procesowych, interesująca wydaje się ta stworzona przez Małgorzatę Wąsek-Wiaderek, która definiuje zasady procesowe jako „normy prawa karnego procesowego o dużym stopniu ogólności i podstawowym, centralnym znaczeniu dla procesu karnego, odzwierciedlająca priorytety aksjologiczne ustawodawcy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i określająca istotną cechę modelu obowiązującego procesu karnego”⁴⁶. Jest to ujęcie zasady procesowej jako nakazu optymalizacyjnego, adresowanego do organów prowadzących postępowanie karne, z których to wynikają dalsze uprawnienia i obowiązki stron oraz uczestników postępowania.

⁴¹ K. Marszał, J. Zagrodnik, *Proces karny*, Warszawa 2017, s. 79.

⁴² K. Marszał, J. Zagrodnik, *Proces...*, s. 81.

⁴³ P. Hofmański, *Samodzielność...*, s. 87.

⁴⁴ H. Paluszkiwicz, K. Dudka, *Postępowanie...*, s. 128 i n.

⁴⁵ H. Paluszkiwicz, K. Dudka, *Postępowanie...*, s. 128 i n.

⁴⁶ M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Kraków, 2006, s. 48 i n.

Zasady procesowe pełnią ponadto istotne funkcje na gruncie procesu karnego. Paweł Wiliński, na podstawie analizy dotychczasowych stanowisk doktryny, wyróżnił następujące rodzaje funkcji zasad procesowych⁴⁷:

- 1) porządkującą – związaną ściśle z wyznaczeniem kierunków legislacyjnych, objawiającą się poprzez sugerowanie najtrafniejszych rozwiązań, z równoczesną ochroną interesów uczestników postępowania;
- 2) identyfikacyjną – umożliwiającą określenie cech modelu procesu karnego, w szczególności wskazywanie wartości szczególnie chronionych oraz dokonywanie ich ważenia;
- 3) interpretacyjną – wskazującą preferowane kierunki wykładni przepisów prawnych;
- 4) procesową – objawiającą się określaniem treści poszczególnych zasad, ich realizacją oraz konkretyzacją.

2.4. Naczelne zasady procesu karnego

Wielu autorów oprócz zasad procesu karnego wyróżnia również naczelne zasady procesu karnego, a więc zasady procesu karnego, które ze względu na swoje uzasadnienie aksjologiczne, istotę wartości, których dotyczą, źródło, z którego się wywodzą, mają charakter zasady nadrzędnej w stosunku do pozostałych zasad procesowych. Warto zaznaczyć, że większość zasad procesu karnego stanowiących przedmiot zainteresowania doktryny nosi przymiot naczelnej zasady procesu karnego. Jak wykazał P. Wiliński, w literaturze przedmiotu przyjęto, że naczelna zasada procesu karnego jest utożsamiana z zasadą podstawową procesu karnego lub też fundamentalną, kardynalną lub sterującą⁴⁸. Autor wskazuje, że potencjalna ich liczba oraz niestabilność ich katalogu może negować sens ich wyróżniania. Paweł Wiliński podkreśla równocześnie, że wyróżnienie naczelnych zasad przyjęło się wyłącznie na gruncie nauki procesu karnego i jest nieznanne pozostałym gałęziom prawa⁴⁹. Jak wskazali S. Wronkowska, M. Zieliński i Z. Ziemiński, wyróżnianie zasad nadrzędnych było niezbędne na gruncie prawa procesowego ze względu na ich mnogość, skutkującą koniecznością uznania określonych zasad za podstawowe względem pozostałych⁵⁰.

W doktrynie procesu karnego zasadniczo ścierają się dwie koncepcje pojmowania naczelnych zasad procesu karnego – w ujęciu szerokim oraz wąskim. Ujęcie szerokie zakłada istnienie wielu naczelnych zasad procesu karnego, niekiedy mówi się wręcz o systemie zasad naczelnych, z kolei przedstawiciele ujęcia wąskiego stoją na stanowisku, że istnieje możliwość wyróżnienia jedynie kilku naczelnych zasad, pełniących funkcję nadrzędną względem pozostałych. Poglądem zdecydowanie dominującym w literaturze jest ujęcie szerokie pojmowania naczelnych zasad procesu karnego. Piotr Wiliński do grona zwolenników przeważającego zaliczył m.in. L. Schaffa, M. Cieślaka, Stefana Śliwińskiego, J. Habera, Stanisława Waltosia, Andrzeja Marka, W. Daszkiewiczą, J. Tylmana, J. Grajewskiego, R. Kniecika, M. Rogalskiego oraz B. Bieńkowską⁵¹. Z kolei pośród zwolenników wąskiego ujęcia wyróżnia on S. Kalinowskiego, A. Murzynowskiego oraz M. Lipczyńską⁵².

⁴⁷ P. Wiliński, *Funkcje zasad procesowych*, w: P. Wiliński (red.) *System...*, s. 180 i n.

⁴⁸ P. Wiliński, *Naczelne...*, s. 139, wraz z przywołaną literaturą.

⁴⁹ P. Wiliński, *Naczelne...*, s. 140.

⁵⁰ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady...*, s. 67 i n.

⁵¹ P. Wiliński, *Naczelne...*, s. 142–147.

⁵² P. Wiliński, *Naczelne...*, s. 147 i n.

Hanna Paluszkiwicz oraz Katarzyna Dudka wyróżniły warunki, jakie muszą spełnić zasady procesowe, by mogły zostać zaklasyfikowane jako naczelną zasadą procesu karnego. Podstawowym kryterium jest odnoszenie się danej zasady wyłącznie do procesu karnego, nie może być to zasada odnosząca się w sposób kompleksowy do całego systemu prawnego czy jego poszczególnych części. Drugim warunkiem jest rozstrzygnięcie o doniosłych kwestiach z punktu widzenia procesu karnego, w szczególności wyznaczając model postępowania. Nadto naczelną zasadą musi się dawać zastosować do każdej typowej sytuacji mogącej mieć miejsce na gruncie procesu karnego, a więc musi mieć charakter uniwersalny⁵³.

Paweł Wiliński wykazał w sposób kompleksowy, że obecnie nie istnieje możliwość wyróżnienia jednolitego katalogu naczelných zasad procesu karnego. W doktrynie przyjęto bezspornie, że naczelną zasadą procesu jest zasada prawdy materialnej, zaś zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez autora, powszechnie uznane za naczelną zasadą są:

- 1) zasada ścigania z urzędu;
- 2) zasada legalizmu;
- 3) zasada skargowości;
- 4) zasada kontrydiktoryjności;
- 5) zasada bezpośredniości;
- 6) zasada swobodnej oceny dowodów;
- 7) zasada prawa do obrony;
- 8) zasada domniemania niewinności.

Dość często jako naczelną zasadą wyróżnia się:

- 1) zasadę kontroli;
- 2) zasadę ustności;
- 3) zasadę obiektywizmu;
- 4) zasadę udziału czynnika społecznego.

Z kolei raczej sporadycznie do katalogu naczelných zasad procesu karnego zalicza się:

- 1) zasadę koncentracji materiału dowodowego;
- 2) zasadę ciągłości rozprawy;
- 3) zasadę równouprawniania stron;
- 4) zasadę lojalności procesowej;
- 5) zasadę informowania uczestników o prawach i obowiązkach;
- 6) zasadę *in dubio pro reo*;
- 7) zasadę rozkładu ciężaru dowodu;
- 8) zasadę szybkości postępowania;
- 9) zasadę ekonomiki procesu;
- 10) zasadę uczciwego procesu;
- 11) zasadę niezawisłości sędziowskiej⁵⁴.

Konsekwencją różnicowania zasad procesowych na zasady procesowe naczelną i pozostałe, jest ich hierarchia. W jej ramach pomiędzy zasadami procesowymi występują

⁵³ H. Paluszkiwicz, K. Dudka, *Postępowanie...*, s. 130 i n.

⁵⁴ H. Paluszkiwicz, K. Dudka, *Postępowanie...*, s. 149.

zależności natury walidacyjnej oraz interpretacyjnej, a nadto konieczne jest uwzględnienie ich źródła, w szczególności w aspekcie mocy obowiązującej.

Zaś jak zauważył już L. Schaff, zasady procesu karnego zawsze występują w ramach określonego systemu⁵⁵. Wyróżnił on:

I. zasady ogólnoprawne:

- 1) zasadę demokratyzmu socjalistycznego;
- 2) zasadę praworządności socjalistycznej;
- 3) zasadę socjalistycznej świadomości prawnej⁵⁶;

II. zasady procesowe:

1) zasady naczelne:

[charakteryzujące cel procesu]

- a) zasadę prawdy materialnej;

[zasady określające charakter procesu]

- a) zasadę oficjalności,
- b) zasadę niezawisłości sędziowskiej,

[zasadę określającą formę procesu]

- a) zasadę kontradyktoryjności;

2) zasady określające poszczególne elementy form procesu:

[zasady określające zewnętrzne cechy procesu]

- a) zasadę równouprawnienia stron,
- b) zasadę bezpośredniości/pośredniości,
- c) zasadę ustności/pisemności,
- d) zasadę jawności/tajności,

[zasady określające ustrojowo-organizacyjne cechy systemu postępowania]

[dotyczące struktury postępowania]

- a) zasadę instancyjności,

[dotyczące sądów]

- a) zasadę wyłączności sądów w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości,
- b) zasadę sądu państwowego,
- c) zasadę sądu mieszanego/urzędniczego,
- d) zasadę obieralności sędziów i ławników;

III. zasady dotyczące prokuratury:

- 1) zasadę hierarchicznego podporządkowania;
- 2) zasadę centralizmu;
- 3) zasadę niepodzielności;
- 4) zasadę substytucji;
- 5) zasadę dewolucji;
- 6) zasadę niezawisłości prokuratury od organów terenowych;

IV. zasady określające funkcjonalne cechy systemu postępowania:

[wspólne zasady dla organów procesowych]

- 1) zasadę obiektywizmu;
- 2) zasadę domniemania niewinności;
- 3) zasadę ciągłości rozprawy i krótkotrwałości procesu;

⁵⁵ L. Schaff, *Proces...*, s. 148 i n.

⁵⁶ Omawiane opracowanie pochodzi z 1953 r.

[określające formy działania sądu]

- 1) zasadę skargowości;
- 2) zasadę swobodnej oceny dowodów;

[określające formy działania prokuratury]

- 1) zasadę legalizmu;
- 2) zasadę ścigania z urzędu;
- 3) zasadę obowiązku udowodnienia winy, tj. *onus probandi*⁵⁷.

Jak widać, systematyka zaproponowana przez L. Schaffa obejmuje każdą zasadę, jaką udało mu się wyróżnić na gruncie obowiązującej wówczas procedury karnej. Jej kompletność jednak nie sprzyja czytelności struktury i sprawia, że z punktu widzenia wzajemnych powiązań byłaby skompilowana do zastosowania w procesach interpretacyjnych.

Przechodząc do bardziej aktualnych systemów zasad procesu karnego należy przedstawić katalog zaproponowany przez A. Murzynowskiego, który wyszedł z założenia, że zasady procesowe powinny tworzyć „jeden wspólny i harmonijny system podstawowych norm prawnych”⁵⁸. Wskazał on następującą systematykę⁵⁹:

- 1) zasada naczelną procesu karnego: zasada prawdy materialnej;
- 2) zasady materialno-procesowe:
 - a) zasada wychowawczego oddziaływania wymiaru sprawiedliwości,
 - b) zasada ścigania z urzędu,
 - c) zasada legalizmu;
- 3) zasady dotyczące formy procesu i metod postępowania organów procesowych:
 - a) zasada skargowości,
 - b) zasada kontrydiktoryjności,
 - c) zasada jawności,
 - d) zasada instancyjności,
 - e) zasada lojalności;
- 4) zasady dotyczące stanowiska oraz warunków działania sądów:
 - a) zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości,
 - b) zasada niezawisłości sędziowskiej,
 - c) zasada udziału czynnika społecznego;
- 5) zasady dotyczące sytuacji prawnej oskarżonego:
 - a) zasada domniemania niewinności,
 - b) zasada prawa do obrony;
- 6) zasady dotyczące postępowania dowodowego:
 - a) zasada swobodnej oceny dowodów,
 - b) zasada bezpośredniości.

Odmienne systemy zasad procesowych ukształtował m.in. K. Marszał⁶⁰, który wyodrębnił: 1) zasady związane ze wszczęciem postępowania; 2) zasady dotyczące postępowania dowodowego; 3) zasady dotyczące formy i sposobu prowadzenia postępowania oraz 4) zasady dotyczące sytuacji prawnej oskarżonego w procesie⁶¹.

⁵⁷ L. Schaff, *Proces...*, s. 148 i n.

⁵⁸ A. Murzynowski, *Istota...*, s. 107 i n.

⁵⁹ A. Murzynowski, *Istota...*, s. 109 i n.

⁶⁰ Z. Świda, *Postępowanie...*, s. 34 i n.

⁶¹ K. Marszał, J. Zagrodnik, *Proces...*, s. 49 i n.

2.5. Klasyfikacja naczelných zasad procesu karnego

Prócz opisanego w poprzednim punkcie rozróżnienia naczelných zasad procesu karnego oraz zasad „zwykłych”, zależnościami zachodzącymi między nimi w konsekwencji ich hierarchizacji i tworzenia określonych systemów zasad, w literaturze można się spotkać z dominującym poglądem (wyrażanym najdonioślej przez S. Waltośa, którego to przywołuje większość autorów), w myśl którego dokonuje się podziału zasad naczelných procesu karnego na zasady w ujęciu abstrakcyjnym i zasady w ujęciu konkretnym. Zasady w ujęciu konkretnym możemy scharakteryzować jako prawnie zdefiniowanie oraz prawnie niezdefiniowane⁶².

Zasada w ujęciu abstrakcyjnym jest ogólną ideą rozstrzygnięcia relewantnej procesowo kwestii, niezwiązaną z określonym prawodawstwem⁶³. Tej konkretnej idei zawsze możemy przeciwstawić zasadę przeciwną⁶⁴. Jako przykład tak rozumianej zasady można podać zasadę skargowości, oznaczającą ideę, by postępowanie było toczone na podstawie pisma procesowego inicjującego, bez względu na sposób uregulowania tej kwestii na gruncie określonego systemu prawnego⁶⁵. Zasadzie skargowości możemy przeciwstawić zasadę działania organów z urzędu.

Z dwóch przeciwstawnych względem siebie zasad abstrakcyjnych może obowiązywać tylko jedna zasada konkretna⁶⁶.

Z kolei zasadą w ujęciu konkretnym jest prawodawczy wytwór zasady abstrakcyjnej, a więc karnoprosesowe normy prawne, ustanowione bądź uznane przez kompetentny organ, stwarzające warunki do realizacji zasady w praktyce⁶⁷. Tak rozumiane zasady możemy podzielić w dalszej kolejności na: 1) skodyfikowane/zdefiniowane⁶⁸, czyli wysłowione wprost w przepisach prawa powszechnie obowiązującego, w szczególności pod jedną jednostką redakcyjną, czego konsekwencją jest jej chociażby częściowe zdefiniowanie oraz 2) nieskodyfikowane/niezdefiniowane⁶⁹, które obowiązują w wyniku interpretacji więcej niż jednego przepisu prawa (są rezultatem wykładni prawa, w wyniku której otrzymujemy zasadę o zdefiniowanych co najmniej głównych cechach)⁷⁰. Należy zaznaczyć, że takie rozumienie skodyfikowania jest tożsame z pojęciem zdefiniowania.

Zdaniem S. Waltośa, by uznać zasadę za zdefiniowaną – a na gruncie przyjętej przez autora koncepcji również skodyfikowaną (w wyniku braku jednolitości terminologicznej w literaturze przedmiotu) – ustawodawstwo obowiązujące powinno przewidywać definicję bądź określać kluczowe cechy⁷¹.

⁶² M. Cieślak, *Polska procedura karna: podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971, s. 206 i n.; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie...*, s. 78 i n.; J. Skorupka, *Proces...*, s. 125 i n.; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 215 i n.; C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2017, s. 15 i n.

⁶³ S. Waltoś, Piotr Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 215 i n.

⁶⁴ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie...*, s. 78 i n.

⁶⁵ C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie...*, s. 15.

⁶⁶ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 210 i n.

⁶⁷ C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie...*, s. 15.

⁶⁸ Jako zdefiniowane/niezdefiniowane: T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie...*, s. 80; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 215 i n.; jako skodyfikowane/nieskodyfikowane: K. Marszał, J. Zagrodniak, *Proces...*, 82 i n.; C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie...*, s. 16; oba określenia zamiennie: K. Boratyńska, Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Postępowanie...*, s. 30.

⁶⁹ Przytoczeni autorzy posługują się tymi różnymi pojęciami, mając na myśli tę samą instytucję, grupa autorów je różniująca zastanie omówiona w dalszej części opracowania

⁷⁰ C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie...*, s. 15 i n.; K. Marszał, J. Zagrodniak, *Proces...*, s. 47 i n.

⁷¹ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 2010 i n.

Poza rozpatrywaniem naczelných zasad w ujęciu konkretnym jako zdefiniowanych lub niezdefiniowanych (używanych przez autorów zamiennie z pojęciem skodyfikowania lub nieskodyfikowania), pojawiają się również koncepcje oparte na rozróżnieniu pojęć skodyfikowania od zdefiniowania, które wyróżniają zasady skodyfikowane lub nieskodyfikowane w rozumieniu dosłownym, tj. nieskodyfikowane jako niemające oparcia w obowiązujących przepisach, a obowiązujące na gruncie aksjologicznego uzasadnienia⁷², a także skodyfikowane zdefiniowane, skodyfikowane niezdefiniowane lub nieskodyfikowane⁷³. O ile drugi pogląd, reprezentowany przez P. Wilińskiego, jest uzasadniony, o tyle posługiwanie się pojęciem zasada skodyfikowana lub nie w oderwaniu od pojęć zdefiniowania, nie znajduje uzasadnienia na gruncie rozróżnienia zasad w znaczeniu konkretnym, gdyż byt zasady konkretnej nieskodyfikowanej w prezentowanym ujęciu byłby niemożliwy.

W doktrynie wyróżnia się także podział naczelných zasad procesu karnego na konstytucyjne i pozakonstytucyjne. Nawet na gruncie tak dychotomicznie pojmowanego rozróżnienia pojawiają się poglądy odbiegające od przeważających kwalifikacji.

Zasadami konstytucyjnymi są zasady procesu mające swe źródło w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁴. Zasady konstytucyjne, w związku z brzmieniem art. 8 Konstytucji RP, stanowiącym, że przepisy konstytucji stosuje się bezpośrednio o ile ustawa nie stanowi inaczej, są samowykonalne, nie wymagają powtórzenia w przepisach rangi ustawowej⁷⁵.

2.6. Kolidzja zasad procesu karnego

Na gruncie procesu karnego, w przypadku rozumienia zasad w ujęciu abstrakcyjnym, mamy do czynienia z dychotomią norm przeciwstawnych względem siebie. Rezultatem nadania jednej z nich pierwszeństwa poprzez regulację ustawodawczą jest zasada w ujęciu konkretnym. O ile norma prawna obowiązuje albo nie, o tyle zasady prawa w znaczeniu opisowym, nakazują adresatom realizację określonego stanu rzeczy w sposób możliwie najbardziej zbliżony do wzoru. W zakresach zastosowania takich zasad, często znajdują się punkty styeczne, w których interpretator, stosując reguły systemowe oraz funkcjonalne, daje pierwszeństwo określonej wartości, aby została ona zrealizowana w większym stopniu niż pozostałe, czego konsekwencją jest ich ograniczenie.

W przypadku norm niebędących zasadami prawa, w przypadku ich zbiegu, stosujemy reguły kolidzyjne, natomiast w przypadku norm będących zasadami, nie mamy takiej możliwości. Zasady będące w pewnym sensie nakazami optymalizacyjnymi podlegają reżimowi zasady proporcjonalności *sensu stricto*⁷⁶.

Kolidzja zasad procesowych nie skutkuje koniecznością odmówienia jednej z nich przymiotu obowiązywania. W takim przypadku dokonujemy ważenia każdej z zasad i, biorąc pod uwagę zarówno ich aksjologię, źródło oraz cel, wybieramy tę „ważniejszą”, i to ją czynimy podstawą rozstrzygnięcia. Nakłada to na organy procesowe nie tylko obowiązek przypisania poszczególnym zasadom określonej wagi, ale także dokonania oceny uwzględniającej okoliczności konkretnego stanu faktycznego oraz prawnego.

⁷² M. Lipczyńska, *Polski proces...*, s. 290.

⁷³ P. Wiliński, *Zasada skodyfikowana i zasada zdefiniowana prawnie* w: P. Wiliński (red.) *System...*, s. 243 i n. wraz z przywołaną literaturą.

⁷⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷⁵ K. Boratyńska, Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Proces...*, s. 31–32.

⁷⁶ J. Skorupka, *Proces...*, s. 128–129.

Danie pierwszeństwa określonej zasadzie nie skutkuje niezastosowaniem innej zasady, a jedynie jej realizacją w mniejszym zakresie⁷⁷.

W przypadku kolizji zasady procesowej z normą „zwykłą”, dokonując jej wykładni, należy kierować się wartościami przejawianymi przez system prawa karnego procesowego oraz pozostałymi zasadami, stanowiącymi dyrektywy funkcjonalne i językowe. Z kolei w przypadku braku możliwości pogodzenia rezultatów zastosowania dyrektywy językowych z rezultatami zastosowania dyrektyw pozajęzykowych, konieczne jest danie, na gruncie reguł walidacyjnych, pierwszeństwa zasadzie procesowej⁷⁸.

3. Wnioski końcowe

Przeprowadzona analiza doktrynalnego postrzegania zasad prawa na gruncie prawa karnego procesowego prowadzi do konstatacji, że większość przedstawicieli procesualistyki nie korzysta z osiągnięć teorii prawa w zakresie zasad albo korzysta wyłącznie w ograniczonym zakresie.

Większość autorów definiuje pojęcie zasady prawa samodzielnie, pomijając istniejące, uniwersalne koncepcje, dające się, w ocenie autora, przenieść odpowiednio na grunt nauki o postępowaniu karnym, co może prowadzić do niepotrzebnego chaosu pojęciowego i uniemożliwić przyjęcie ogólnych standardów dla jednych z kluczowych zagadnień procesualistyki.

Z korzyścią zarówno dla przedstawicieli prawa karnego procesowego, jak i teorii i filozofii prawa, byłoby wzajemne korzystanie z osiągnięć poszczególnych dziedzin, wobec czego wskazane byłoby recypowanie koncepcji zasad prawa w ujęciach opisowym i dyrektywalnym w nauce o procesie karnym, zaś ze strony przedstawicieli teorii, pogłębienie rozważań o zasadach z uwzględnieniem specyfiki postępowania karnego.

The Understanding of Principles in Criminal Procedural Law

Abstract: The aim of this article is to present various ways of defining the principles of law in criminal procedural law and to examine whether the science of the Polish criminal procedure draws on the achievements of general theory of law or whether it attempts to create its own concept in this regard. In this study, in order to answer the research question, an analysis is conducted of both current and historical perception of principles in the criminal procedure and an assessment is made of the extent to which individual authors rely on the traditional model of perception of the principles of law, or whether they apply their own viewpoint in this regard due to what they see as particularities of the criminal procedure or the incompatibility of general concepts. The result of the presented work is an answer to the question how the principles of law are perceived in the Polish criminal procedure, taking into account the division into the principles of criminal procedure, the main principles of criminal procedure in an abstract or concrete understanding, the principles of criminal proceedings as defined or undefined principles, codified or uncodified ones, or as codified and defined principles, codified and undefined ones, or uncodified ones, as well as lists of these principles and their systems.

Keywords: criminal proceedings, theory of law, principles of law

⁷⁷ J. Skorupka, *Proces...*, s. 128–129.

⁷⁸ J. Skorupka, *Proces...*, s. 128–129 wraz z przywołaną literaturą; M. Zieliński, *Wykładnia...*, w szczególności część piąta: pt. *Dyrektywy postępowania interpretacyjnego*.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES:

- Bogucki, O., Zieliński, M. (2014). Zasady prawa z perspektywy ogólnej teorii prawa. W: Hofmański, P., Wiliński, P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, III, 1, *Zasady Procesu Karnego*. Warszawa: LEXISNEXIS
- Boratyńska, K., Chojniak L., Jasiński W. (2016). *Postępowanie karne*. Warszawa: C.H. BECK
- Cieślak, M. (1971). *Polska procedura karna: podstawowe założenia teoretyczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Cieślak, M. (1956). Zasady procesu karnego i ich system, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 3
- Daszkiewicz, W. (1999). *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, I. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza BRANTA
- Dudka, K., Paluszkiewicz H. (2017). *Postępowanie karne*. Warszawa: Wolters Kluwer
- Dworkin R. (1998). *Biorąc prawa poważnie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Gizbert-Studnicki, T. (1998). Zasady i reguły prawne, *Prokuratura i Prawo*, 3
- Grzegorzcyk, T., Tylman, J. (2014). *Polskie postępowanie karne*. Warszawa: LEXISNEXIS
- Hofmański, P. (1998). *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*. Katowice
- Kalinowski, S. (1971). *Polski proces karny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Krzymuski, E. (1922). *Wykład procesu karnego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza
- Kulesza, C., Starzyński, P. (2017). *Postępowanie karne*. Warszawa: C.H. Beck
- Lipczyńska, M. (1971). *Polski proces karny*, 1. Warszawa-Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Marek, A. (1970). Pojęcie zasady procesu karnego, *Prokuratura i Prawo*, 3- 4
- Marszał, K., Zagrodnik J. (2017). *Proces karny*. Warszawa: Wolters Kluwer
- Murzynowski, A. (1976). *Istota i zasady procesu karnego*. Warszaw: Polskie Wydawnictwo Naukowe
- Schaff, L. (1953). *Proces karny w Polsce Ludowej: wykład zagadnień ogólnych*. Warszawa: Wydawnictwo Oficyna
- Skorupka, J. (2016). *Proces karny*. Warszawa: Wolters Kluwer
- Siewierski, M., Tylman, J., Olszewski, M. (1974). *Postępowanie karne w zarysie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe

- Śliwiński, S. (1960). *Polski Proces karny przed sądem powszechnym*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Świda, Z. (1975). *Polskie postępowanie karne*. Wrocław
- Taras, T. (1975). *Proces karny. Część ogólna*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- Waltoś, S., Hofmański, P. (2016). *Proces karny. Zarys systemu*. Warszawa: Wolters Kluwer
- Wąsek-Wiaderek, M. (2006). *Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej*. Kraków: Wolters Kluwer
- Wiliński, P. (2014). Funkcje zasad procesowych. W: Hofmański, P., Wiliński, P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, III, 1, *Zasady Procesu Karnego*. Warszawa: LEXISNEXIS
- Wiliński, P. (2014). Naczelne (podstawowe) zasady procesu karnego. W: Hofmański, P., Wiliński, P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, III, 1, *Zasady Procesu Karnego*. Warszawa: LEXISNEXIS
- Wiliński, P. (2014). Pojęcie zasady procesowej. W: Hofmański, P., Wiliński, P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, III, 1, *Zasady Procesu Karnego*. Warszawa: LEXISNEXIS
- Wiliński, P. (2014). Zasada skodyfikowana i zasada zdefiniowana prawnie. W: Hofmański, P., Wiliński, P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, III, 1, *Zasady Procesu Karnego*. Warszawa: LEXISNEXIS
- Wronkowska, S., Zieliński, M., Ziemiński, Z. (1974). *Zasady Prawa. Zagadnienie podstawowe*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze
- Wronkowska, S., Zieliński, M., Ziemiński, Z. (1974). „Zasady prawa” w perspektywie oraz szczegółowych nauk prawnych, *Ruch Prawniczy, teorii prawa Ekonomiczny i Socjologiczny*, 2
- Zieliński, M. (2012). *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa: Wolters Kluwer
- Zieliński, M. (2011). Zasady i wartości konstytucyjne. W: Bałaban, A., Mijał, P. (red.), *Zasady naczelne Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Materiały 52 Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27-29 maja 2010 r.)*